רבינו חננאל

ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו כו', דברי רבה ורב יוסף פשוטין הן. והתורה ביום כתיב. זבחכם יאכל, וכן כל הלחם הקרב עמה. **ואמרינן** פשיטא דהא אין נאכלות באנינות. ודחינן מתני' ר' עקיבא היא דאמר עני כתיב למעוטי מצה עשירה. **ותיפוק ליה** דחלות תודה על ידי משקה כפוייות. ושנינן רביעית שמן היא ומתחלק לכמה חלות. **ברית** הן הן **הדברים שנאמרו למשה בסיני.** כלומר ודאי ברית, פי', נשבע לו בשבועה הן הן הדברים למשה בסיני, אע"פ כן לאו טעמא בעיא. אמר רבא כל לשוק אימלוכי מימלך אי מזדבני ומזדבני ואי לא אפיק בהו אנא, ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה מסיני הן, ואע"פ שהן שנויין סתמא. **לישנא** קמא ר' אליעזר אמר לר' אילעאי ברית הן הן הדברים. **וללישנא** בתרא ר' יהושע עצמו הוא שאמר ברית הן הן הדברים. [נ"א: **ללישנא** קמא מראין הדברים כי ר' אליעזר אמר לו [לר' אילעאי ברית הן הן הדברים וכו'. **וללישנא** בתרא כי ר' יהושע עצמו הוא שאמר ברית הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. פי' כלומר ודאי ברית בשבועה נשבע לו כי הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. ואע"פ שהן הלכה למשה בסיני לאו טעמא בעיא. א' דבא כל לשוק אימלוכי אימלך אי מידבנא מידבנא ואי לא איפוק בה אנא. ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה מסיני הן. ואעפ"י שהן שנויין סתמא לאמר פירושו לא יומרו הדברים ולא יוחלפו].

זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר. פ"ה דלא אתי כר"ש דאמר בפ"ק דמגילה (דף ט:) לא קרבו אלא פסחים וחובות הקבוע להם זמן אבל שאין קבוע להם זמן לא וכפירושו משמע בפרק בתרא דזבחים (דף קיז.) דתניא התם כל הנידר ונידב קרב בבמה ושאין נידר וכו' דברי ר' מאיר וחכמים אומרים לא קרבו אלא עולות ושלמים בלבד רבי שמעון אומר אף ליבור לא הקריבו אלא חובות הקבוע להן זמן משמע דמודה ר' שמעון לחכמים דלא קרבו מנחה ונזירות בבמה וקשה דבפ"ק דמגילה (דף ט:) תנן אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסח זה הכלל כל הנידר ונידב קרב בבמה שאין נידר וכו' ואמר בגמרא מני ר"ש היא א"כ לר' שמעון קרבה מנחה בבמה דנידר ונידב הוא ונזירות נמי קרב לדידיה בבמה דהא ר"מ דקתני בהאי לישנא כל הנידר ונידב קרב בבמה וסבר רקיקי נזיר איכא בבמה דאמר התם מאי טעמא דר"מ אמר קרא לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו' אמר להו משה כי עליתון לארץ ישרות אקריבו[א] חובות לא אקריבו ומנחה ונזירות ישרות נינהו דנזירות גופייהו נידר ונידב הוא אע"ג דהקרבנות חובה ורבנן מפרש התם דסברי אין מנחה בבמה ונזירות אע"ג דנידר הוא מ"מ הקרבן חובה ורבא לר"י דה"פ דמתניתין דמגילה דאין חילוק בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים זה הכלל כל הנידר ונידב הקרב בבמה גדולה קרב בבמה קטנה וכל שאין נידר וכו' ולא נחית אלא לפרש מה ששוה הגדולה לקטנה אבל יש נידר ונידב כמו מנחה ונזירות שאין קריבין לא בזו ולא בזו:

נאכלים בנוב וגבעון. הקשה רבינו נסים ז"ל היכי ממעט ביכורים מבכל מושבות והא ביכורים הוו חובה הקבוע להן זמן בזמן שמחה דמעלרת עד החג מביא וקורא ז"כ קריבים בנוב וגבעון כמו פסחים שהיו קריבים לכ"ע וי"ל דביכורים הואיל וי"ש להם זמן גדול כל כך לא חשיב זמן קבוע ורשב"א מפרש דמשום הכי הוו ביכורים חובה שאין להן זמן קבוע כיון שאם אין לו פירות לא יביא ביכורים: אלוותא

ורקיקי נזיר נאכלות בנוב וגבעון ודלא כר"ש דאמר בפ"ק דמגילה (דף ט:) דלא קרב בנוב וגבעון דהיינו במה גדולה אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן אבל חובות שאין להן זמן קבוע לא ודלא כמ"ד בפרק בתרא דזבחים (דף קיז.) כאן וכאן במה גדולה בנוב וגבעון ובמה קטנה שהיה עושה בראש גגו לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים. ועל אותן שקרבו בנוב וגבעון הולכך להביא ראיה מושמרתם את המצות וממצות תאכלו וגו' דלא נפקי מבכל מושבותיכם דאית להו היתר בכל מושבות שהיו יכולין להוליכן בכל מקום שירצו בתוך זמן אכילתן דתנן בפרק בתרא דזבחים (דף קיב:) בא לנוב וגבעון הותרו הבמות קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל ערי ישראל. עד שלא הוקם המשכן היו במות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן עבודה בכהנים ונאסרו הבמות עברו את הירדן והוקבעו בגלגל ז' שכיבשו וז' שחילקו היו הבמות מותרות בא לשילה לאחר שחילקו והוקבע משכן שם נאסרו הבמות וכולהו מפרש מקראי בפרק בתרא דזבחים [קיח:] חרבה שילה בימי עלי כשנשבה הארון בארץ פלשתים בא להן לנוב ולא היה שם משכן אלא בית של אבנים היה והוקבע שם מזבח הנחשת אבל ארון לא היה שם שכשהחזירוהו פלשתים עמד בקרית יערים עשרים שנה עד שמלך דוד והביאו לציון ובציון עמד עד שבנה שלמה בית המקדש כדכתיב (מ"א ח) ויביאו הכהנים את ארון בית ה' וגו' ומזבח הנחשת היה בנוב כל ימי שאול ושמואל כדכתיב (ש"א כא) ויאמר אין לחם חול אל תחת ידי כי אם לחם קודש [וגו'] המוסרים מלפני ה' חרבה נוב על דבר זה שהרגם שאול מפני שנתנו לחם לדוד ובאו להם לגבעון וניתן שם מזבח הנחשת עד שבנה שלמה הבית כדכתיב בדברי הימים (א כא): **ברית.** שבועה: **ואיכא דאמרי.** בתמיה אמר ליה וכי הן הדברים כו' דלא בעי טעמא כהלכה למשה מסיני: **וטעמא מאי.** גמרא בעי לה. וטעמא מאי שעשאן למכור בשוק לצורכי תודה יולא בהן אם לא מכרן הרי לא נשתמרה לשם מנה אלא לשם זבח: **איפוק בהו אנא.** ידי חובת מנה:

מתני'

[1] ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח רב יוסף אמר אמר קרא [2] שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעת ימים יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת אלא ליום ולילה תניא כוותיה דרבה ותניא כוותיה דרב יוסף תניא כוותיה דרבה יכול יצא ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח תניא כוותיה דרב יוסף יכול יצא אדם ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעה יצתה זו שאינה נאכלת לשבעה אלא ליום ולילה ותיפוק ליה מלחם עוני [ב]מי שנאכל באנינות יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה סבר לה כר' עקיבא דאמר עני כתיב ותיפוק ליה דהוה ליה מצה עשירה אמר שמואל בר רב יצחק רביעית היא ומתחלקת היא לכמה חלות ותיפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות אמר ריש לקיש זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב וגבעון [ג]תניא אמר ר' אילעאי שאלתי את ר' אליעזר מהו שיצא אדם בחלות תודה ורקיקי נזיר אמר לי לא שמעתי באתי ושאלתי לפני ר' יהושע אמר לי הרי אמרו חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו אין אדם יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' אליעזר אמר לי למשה בסיני איכא דאמרי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני ולא טעמא בעיא וטעמא מאי אמר רבה כל לשוק אימלוכי מימלך אמר אי מזדבן מזדבן אי לא מזדבן איפוק בהו אנא:

מתני'

ושמרתם את המצות עביד לה שמירה לשם מצה. כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה: **יצאת בו.** דלאו לשם מצה של מצות פסח עביד לה אלא לשם מצה של זבח: **שאינה נאכלת לשבעה.** דלאחר יום ולילה הויא נותר כדכתיב (ויקרא ז) ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו וגו'. והיכא דלא נשחט עליהן הזבח אע"ג דעכשיו יש לה היתר לשבעה מיהו כי עבדה לאו לשם מצה הראויה למצוה איתכוון דכי עבדה אדעתא לאיפקולי ביום ובלילה עבדה ואית ליה לרב יוסף הא דכשם דבנגע[ג] דבעינן שימור לשם מצוה ואההוא קרא סמיך והא פליג דאי נמי איכוין לה נמי לשימור מצת מצוה למיפק בה משום תודה ומשום מצה לא נפיק דבעי' שימור לשום מצה כל שבעה: **ותיפוק ליה.** דאיכא נאכלת לאונן ומה לי קרא אחרינא דכל קדשים אסורין לאונן ביבמות (דף עג:) אתיא לן בק"ו מה מעשר הקל אמרה תורה[ד] לא אכלתי באוני בשר קודש חמור לא כל שכן: **סבר לה כרבי עקיבא דאמר.** לעיל (דף לו.) במה של מעשר שני נפיק ואע"ג דאסור לאונן דלא דריש עוניי[ה] לשון אוני אלא עני כמסורת: **ותיפוק ליה.** כיון דדריש עני הא לאו מצה ענייה היא דהא נילושה בשמן: **רביעית היא.** חצי לוג שמן מביא לתודה וחולהו חציו לעשר חלות ועשר רקיקין וחציו לרבוכה במסכת מנחות בפרק שתי מדות (דף פט.) ובנזירות לא היתה רבוכה אלא חלות ורקיקין ולא היה מביא אלא רביעית כדאמרינן נמי התם הלכך רביעית שמן לעשרים חלות גדולות שנעשות משבע עשרונות פחות שליש עשרון שזה הוא שיעורן כדאמרינן התם בהתודה[ו] אין כאן עושר: **ותיפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות.** אלא בירושלים דמחיצת קדשים קליס לפנים מן החומה כדכתיב (דברים יב) ואכלת לפני ה' וגו' וכל נדריך אשר תדור ואם יצאו נפסלין דכתיב (שמות כב) ובשר בשדה טרפה וגו' כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר: **זאת אומרת.** מדלא נפקא ליה מבכל מושבותיכם[ז] קסבר חלות תודה

[1] [לעיל לו.], [2] תוספתא דחלה פ"א ה"ד, [3] י"ל דרבה, [4] [דברים כו], [5] [דברים טז], [6] [מנחות עז.], [7] [שמות יב],

תורה אור השלם

1. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: שמות יב יז
2. שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: שמות יב טו

מוסף רש"י

מי שנאכל באנינות. שמותר לאוכלו כשהוא אונן, דרוש היא לאם אוני (לעיל לו.).

מוסף תוספות

א. נדרים ונדבות. רש"י זבחים שם.

[ב] [לעיל לו.], [ג] תוספתא דחלה פ"א ה"ד, [ד] ל"ל דרבה, [ה] [דברים כו], [ו] [מנחות עז.], [ז] [שמות יב],

מתני' אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בחזרת ובתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור ובמצה אחת ובחרוסת ובמרור. כולהו מפרש בגמ': לבושין. בחומץ: **שלוקין.** מבושלין הרבה מאד עד שנימוחין: **מבושלין.** כדרך בישול: **ומצטרפין לזיתים.** אם אין לו מאחד מהן כזית אבל יש לו מזה חצי זית ומזה חצי זית מצטרפין זה עם זה כדי לצאת ידי חובתו: **ובדמאי ובמעשר ראשון לו'.** אבל בטבל לא ואף על גב דמעשר ירק דרבנן הויא לה מצוה הבאה בעבירה דומיא דעליז שאינו נקוד דאמרן בפירקין[1]: **גמ' חסא.** ליטוג"א: **הינדיני.** עשב שקורין קרישפל"א: **המכפא.** מרוביי"א: **אצוותא דדיקלא.** סיב הגדל וכרוך סביב לדקל שקורין ווידיל"א: **מררייתא.** אמירפויי"ל והיא פופר"ך: **חרחנין.** לא איתפרש שמו: **ובחזרין.** חזרת: **עולשי שדה.** אע"ג דיש להן שם לווי הרי הן כעולשי גינה: **עסווס ועורא ומר ירוחא.** מיני ירקות: **הירדופני.** יש מפרשין אלוישנ"א: **חזרת גנים.** שם לווי הוא: **ערקבלין.** מפרש בסוף פ' שני דעילוכין[2] אלוותא חרזייתא הוא סיב גדול ועב ומין לעצמו הוא: **וחזרתי על כל תלמידיו.** של ר' אליעזר ובקשתי לי חבר לסייעני ששמע דבר זה מפיו ולא מצאתי: **ארף.** כשסוחטין[3] אותו במקוס חיתוכו יוצא ממנו שרף לבן כחלב וקורין לייטו"ן: **מכסיפין.** אינו ירוק מאד ככרתי אלא פלד"ש: **כל ירק מר.** תרווייהו אית ליה יש לו שרף ופניו מכסיפין והן הן סימני מרור: **מדברי כולן.** כל המפרשין שמות הירקות כגון מתני' ותנא דבר קפרא ורבי יהודה ור' מאיר ותנא דבי שמואל מכולן למדנו שהמרור יש לו שרף ופניו מכסיפין שבכל הירקות הללו רואין אנו בהן הסימנין האלו: **אמרייתא.** פופר"ך: **ותא.** אנן ריישא דכולהו חזרת תנן: **ותנא דבי שמואל.** נמי חזרת תנא בריש אלמא אלמא היא קדמי לכולהו: **מנה בחזרת.** כדמפרש טעמא כדרבא ור' יוחנן: **מאי חסא.** מאי טעמא קרינן ליה חסא משום דזכר הוא דחס רחמנא עלן אלמא להכי קיימא: **למה נמשלו למרור.** דכתיב (שמות א) וימררו את חייהם: **תחילה רבה.** בתחילה נשתעבדו להן ע"י שכר שהיו שוכרין אותן: **מרור סופו קשה.** הקלא שלו מתקשה כעץ: **הדרי בי.** לא אוסיף עוד: **מרירתא דכופיא.** מרה של דג ששמו כן: **כי מלה.** שהרי הוקשו: **הירדוף.** עץ שהמתיק בו משה את מי מרה ואמרינן (בסוטה) [מכילתא פרשת בשלח] גם בתוך גם שהוא היה מר והוא הירדוף: **הרזיפו.** מין זרע וסס המות לבהמה הוא: הרזיפו אינו ניקח בכסף מעשר דאינו פרי מאכל ואנן אוכלא בעינן דומיא דיין ושכר ובקר ולאן כדכתיב (דברים יד) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו': **ואימא מרור הד.** מינא הוא מהנך ירקות ולאו כל הני אלא מר שבכולן: **כרישין.** כרתי כרישין של גינה: **כרשי שדה.** שלוויי"ש: **והרמוצה.** מין דלעת הוא ובמסכת נדרים (דף נא.) מפ' קרא קרקוחאי: **אינן נלאים זה בזה.** אע"ג שיש שם לווי לאחד אינו נלאים בחבירו: **חזרת בחזרת גנין.** וכן עולשין בעולשי השדה [3](זוגות זוגות כמו שהן שנויין): **וכי תימא כולהו בהדי הדדי קתני.** דבכל הני קאמר דאינן נלאים זה בזה חזרת עולשין וכרישין: **זוגות זוגות.** חזרת וחזרת גנין או עולשין ועולשי שדה וכן כולן שנינו דאין נלאים זה בזה אבל חזרת בעולשין לא: **מאי.** כולן נזרעין בערוגה אחת דאמר רב לעיל נזרעין כהלכתן קא אמר כדי שלא ייגקו זה מזה כגון חמשה זרעונין בערוגה של ששה על ששה טפחים כדתנן במסכת שבת (דף פד:): אבל

מתני' [א]ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור [ב]יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ומצטרפין לכזית ויוצאין בקלח שלהן ובדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו: **גמ'** חזרת חסא עולשין הינדבי תמכא אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה חרחבינא אמר רשב"ל אצוותא דדיקלא ובמרור מרירתא תני בר קפרא אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בעולשין ובתמכא בחרחלין בחרחבינין ובחזרין רב יהודה אומר אף עולשי שדה ועולשי גינה וחזרת עולשי גינה וחזרת הא תנא לה ריישא הכי קאמר אף עולשי שדה כעולשי גינה וחזרת רבי מאיר אומר אף עסווס וטורא ומר ירואר א"ל ר' יוסי עסווס וטורא [ג]אחד הוא ומר זה הוא ירואר תני דבי (ר') שמואל אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין ובתמכא ובחרבינין ובחרגינין ובהרדופנין ר' יהודה אומר אף חזרת יולין וחזרת גלין כיוצא בהן [ד]ר' אילעא אומר משום ר"א אף ערקבלים וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי וכשבאתי לפני ר"א בן יעקב הודה לדברי [ה]ר' יהודה אומר כל שיש לו שרף ר' יוחנן בן ברוקה אומר כל שפניו מכסיפין אחרים אומרים [כל] ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין א"ר יוחנן מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין אמר רב הונא הלכה כאחרים רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר [ו]אמרירתא א"ל מאי דעתיך דמרירין טפי והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת וא"ר אושעיא [ז]מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חסא מאי חסא דחס רחמנא עילוון ואמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן למה נמשלו מצריים כמרור לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה א"ל הדרי בי א"ל רב רחומי לאביי ממאי דהאי מרור מין ירק הוא אימא מרירתא דכופיא דומיא דמצה מה מצה גידולי קרקע אף מרור גידולי קרקע ואימא הירדוף דומיא דמצה מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים ואימא הרזיפו דומיא דמצה מה מצה שניקחת בכסף מעשר אף מרור שניקח בכסף מעשר א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד מרורים כתיב ואימא מרורים תרי דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה אמר רבה בר רב הונא אמר רב ירקות שאמרו חכמים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולן נזרעין בערוגה אחת למימרא דלית בהו משום כלאים מתיב רבא [ח]חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה כרישין וכרישי שדה כוסבר וכוסבר שדה חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה אינם כלאים זה בזה חזרת וחזרת גלין אין חזרת ועולשין לא וכי תימא כולהו בהדי קתני להו והא אמר רב זוגות זוגות קתני מאי נזרעין דאמר רב נזרעין כהלכתן תנינא

ערוגה

אצוותא דדיקלא. ל"ל דהוי מין זרעים[א] דהא לקמן אמרינן מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים[ב]:

ואימא הירדוף כי מצה וכו'. בפ' לולב הגזול (סוכה דף לב:) פריך גבי הדס ואימא הירדוף אמר אביי דרכי דרכי נועם ופ"ה דלא הוי נועם כיון דהוי סס המות לבהמה הכא נמי ה"מ לשנויי הכי אלא דמשני שפיר טפי אבל קשה לרשב"א דלעיל אמר דהירדופני כשר למרור ובפרק אלו טרפות (חולין דף נח:) משמע דהוי סס המות לבהמה דאמר בהמה שאכלה הירדופני כשירה ופריך היינו הירדופני היינו סס המות ומשני תרי גווני סס המות:

ערוגה

הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו': **ואימא מרור הד.** מינא הוא מהנך ירקות ולאו כל הני אלא מר שבכולן: **כרישין.** כרתי כרישין של גינה: **כרשי שדה.** שלוויי"ש: **והרמוצה.** מין דלעת הוא ובמסכת נדרים (דף נא.) מפ' קרא קרקוחאי: **אינן נלאים זה בזה.** אע"ג שיש שם לווי לאחד אינו נלאים בחבירו: **חזרת בחזרת גנין.** וכן עולשין בעולשי השדה [ט](זוגות זוגות כמו שהן שנויין): **וכי תימא כולהו בהדי הדדי קתני.** דבכל הני קאמר דאינן נלאים זה בזה חזרת עולשין וכרישין: **זוגות זוגות.** חזרת וחזרת גלין או עולשין ועולשי שדה וכן כולן שנינו דאין נלאים זה בזה אבל חזרת בעולשין לא: **מאי.** כולן נזרעין בערוגה אחת דאמר רב לעיל נזרעין כהלכתן קא אמר כדי שלא ייגקו זה מזה כגון חמשה זרעונין בערוגה של ששה על ששה טפחים כדתנן במסכת שבת (דף פד:):

---

[1] (בכרכות לח:), ג) פ"א מד הוא ומר הוא חבו מר יהואה. רש"ל, ג) עיהוכין כג., ד) [תוספתא פ"ב הי"ד ע"ב], ה) [עי' תוס' סוכה יג. ד"ה מרגיש' ותוס' חולין נט. ד"ה עיקרא], ו) כלאים פרק א [מ"ב], ז) [לעיל דף לה:], ח) [דף כו: וע"ש בפרש"י וא"ע קנא], ט) ל"ל כשמותכין, י) מרגלה אם מ"ג], כ) [וע"ש תוס' סוכה לו: ד"ה בסיב ועוד שם תוס' יג. ד"ה אפקומא],

[2] מוסף רש"י
אף ערקבלים. שם מרור (ערובין כג.).

[3] מוסף תוספות
א. עשב הגדל סביב הדקל. תוס' סוכה יג. ואינו גדל מן הדקל. תוס' הרא"ש.

רבינו חננאל
מתני' ואילו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו'. חזרת חסא, עולשין הנדבי, תמכה כך שמה, חרחבינא אסוא דדיקלא, מרור מרריאתא. אמר רבי יוחנן מדברי כולן נלמוד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין. אמר רב הונא הלכה כאחרים דאמרי ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף זהו מרור. רב אחא בריה דרבא הוה מהדר אמרריתא דדברא, אמר ליה רבינא מאי דעתיך דמריין טפי, והא אנן חזרת תנן, וכן תאני בר קפרא ור' שמואל חזרת, ואמר ר' אושעיא מצוה בחזרת וכו'. אמר ליה הדרי בי. ש"מ דכולי עלמא מצוה בחזרת דהיא חסא. אימא מרריתא דכופיא. יש מי שאומר המרה של בהמה. ויש מי שאומר מרה של דג ששמו כופיא, והיא שיבוטא, והוא קולייס האספנין. ודחינן בעינן מרור גידולי קרקע כמצה, דהא הקישו הכתוב על מצות ומרורים. פי' הרדוף הרזיפא. ואסיקנא מרורים כתיב מינין הרבה. אמר רבה בר רב הונא אמר רב ירקות ששנינו, כגון חזרת ועולשין ותמכה וחרחבינה וכיוצא בהן, שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח משום מרור, כולן נזרעין בערוגה אחת. דייקינן מינה כי אלו כולן מין אחד הן ואין בהן משום כלאים. ומותיב רבא עליה חזרת וחזרת גלין, עולשין ועולשי שדה, כרישין כו', ואמרינן בסופה כולן

עין משפט
נר מצוה

קנו א ב מיי' פ"ז מהל' מלה הלכה יג סמג עשין מא טוש"ע א"ח סי' תעג סעיף ה:
קנז ג מיי' פ"ג מהל' כלאים הלכה ג סמג לאוין רעט טוש"ע י"ד סי' רלז סעיף יד:

לעזי רש"י
לייטוג"א [לייטוג"א]. חסה.
קרישפיל"א. עולש.
מרוביי"א. מרוביין (מין צמח).
וידיל"א. קנוקנת.
אמירפוי"ל. דקורית (צמח).
פופר"ך [פורפירי"ן]. טלופח, טלף החמור (מין עשב).
אלוישנ"א. לענה.
לייטו"ן. נוזל מעשבים דמוי חלב.
פלדש [פלדי"ש]. חיוורים.
פופר"ך [פורפירי"ן]. טלופח.
שלויי"ש. בר.

רבינו חננאל (המשך)
נזרעין בערוגה אחת, דייקינן דוקא חזרת וחזרת גלין דתרוייהו מין חזרת נינהו, הני הוא דליתנהו כלאים בהדי הדדי, הא חזרת ועולשין אע"ג דתרוייהו מין מרור אינון כלאים הוו, וכי תימא הכי קתני כל מין חזרת, וכל מין עולשין, וכל מין כרישין, וכל מין כוסבר, וכל מין חרדל, וכל מין דלעת, אלו כולן ביחד נזרעין בערוגה, והא רב הוא דאמר זוגות זוגות שנינו, כלומר חזרת וחזרת הוא דאמר זוגות זוגות שנינו, כלומר חזרת וחזרת גלין הנה זוג, עולשין ועולשי שדה זוג אחד, כרישין וכרישי שדה זוג אחר, כי האי גונא זוגות זוגות בפני עצמן אינן כלאים, הא כולהו בהדדי כלאים נינהו. ושנינן מאי נזרעין דקאמר רבה בר רב הונא כהילכתן אחד מין כלומר אם בא לזרען בערוגה אחת נותן לכל אחד ואחד כדי עבודתו שלא יהא זרע אחד יונק מגבול חברו שכל אחד מין בפני עצמו הוא.

ערוגה בת ו' טפחים זורעין לתוכה ה' זרעים. ומ"ת הואיל ורחוק ג' טפחים לא ינקי מהדדי דהא אמצעית אינה רחוקה מן האחרות אלא ג' טפחים דבפרק ר' עקיבא (שבת דף פה.) משמע דד' מארבע רוחות הערוגה לא בקרנות אלא באמצע הרוחות א"כ יזרע לתוכה ט' זרעים ג' שורות של ג' ג' ויהא רחוקים זה מזה ג' טפחים ואומר ר"י דהכא אינה משוס ינקה אלא משוס עירבוב לאחר שיהיו גדולים ולא רצו חכמים להתיר יותר ומדע דאפי' אמשה לא היו מתירים אי לאו דנפקא לן בשבת בפרק ר' עקיבא (ג"ז שם) בהדיא מקרא אע"ג דקיים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי והיינו משוס דאיכא למיחש לערבוביא ואם תאמר ואיך זורעים בתוכה אמשה זרעונים והא אין רחוק זה מזה שלשה טפחים דהא איכא מקום זריעה ותירץ ר"ת דטפחים של כלאים שוחקות כדמוכח בריש עירובין (דף ד.) ור"י אומר דגמירי דבהכי לא ינקי אע"פ שיש מקום זרעים:

לא שלוקין ולא מבושלין. משמע דשליקה הוי טפי מבישול דאי לאו הכי הוי זו ואין צריך לומר זו וכן משמע בכמה דוכתין והא דתנן בפרק ג' מיניס (מיר דף מה:) היה מבשל השלמים או שולקן אע"ג דשליקה הוי טפי מבישול לא הוי אתם זו ואין צ"ל זו דקמ"ל דשליקה אינו יולא מתורת בישול[ה]:

ה"ג

[ו]ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זרעונין ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע מהו דתימא הני מילי בזרעין אבל בירקות לא קמ"ל למימרא דירקות אלימא מזרעים [ז]והתנן בכל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אחת כל מיני ירקות זורעין בערוגה אחת מהו דתימא הני מרור מין זרעים נינהו קמ"ל זרעים סלקא דעתך והא תנן ירקות ותני בר קפרא ירקות ותני דבי שמואל ירקות חזרת איצטריכא ליה ס"ד אמינא הואיל וסופה להקשות ניתיב להה רווחא טפי לאו א"ר יוסי בר' חנינא קלח של כרוב שהוקשה מרחיבין לו בית רובע אלמא כיון דסופו להקשות יהבינן ליה רווחא טפי ה"נ ניתיב להה רווחא טפי קמ"ל: יוצאין בהן בין לחין בין יבשין כו': א"ר חסדא [ח]לא שנו אלא בקלח אבל בעלין לחין אין יבשין לא והא מדקתני סיפא בקלח שלהן מכלל דרישא עלין פרושי קא מפרש כי קתני בין לחין בין יבשין אקלח מיתיבי [ט]יוצאין בהן ובקלח שלהן בין לחין בין יבשין דברי ר' מאיר וחכ"א לחין יוצאין בהן יבשין אין יוצאין בהן ושוין שיוצאין בהן כמושין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור אין יוצאין בו תרגומא אקלח ת"ר אין יוצאין בהן כמושין משום ר"א בר' צדוק אמרו יוצאין בהן כמושין בעי רמי בר חמא מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור של מעשר שני בירושלים אליבא דר' עקיבא [י]לא תיבעי לך השתא במצה דאורייתא נפיק במרור דרבנן מיבעי' כי תיבעי לך אליבא דר' יוסי הגלילי [כ]מאי במצה דאורייתא הוא דלא נפיק אבל מרור דרבנן נפיק או דילמא [ל]כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון אמר רבא מסתברא מצה ומרור: **מתני'** [מ]אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין [נ]האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא בבשרה יבש [ס]לא ילעוס אדם חיטין ויניח על מכתו[ע] מפני שהן מחמיצות: **גמ'** תנו רבנן אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין מבושל אדמבשל ליה מחמע אמר רב פפא [פא]האפוי שבישלו קאמר תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר [צ]קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא [ק]והוא [ר]דעביד טיף להדי טיף אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא [ש]הא דעבדיה במישחא ומילחא הא דעבדיה במיא ומילחא אמר מר זוטרא [ת]לא לימחי אינש קדרא בקמחא דאבישנא דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ אמר רב יוסף לא ליחלוט אינש תרי מיחין אותו להחמיץ: **לא תשרה המורסן.** לשוף בה בשרה מפני שמחמיץ בשרייתו: **אבל שפה היא.** מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמיס טופחין על בשרה: **לא יעלוס.** לא יכוס: **גמ' האפוי.** לחם משנאפה כל מה ששוריהו במיס אינו מחמיץ: **אדמבשל ליה מחמע.** בעוד שהמיס פושרים קודם שירתיחו הוא מחמיץ. **ובדשדי ליה.** לתוך רותחין ליכא לאוקומה דהא בהדיא תני לה וחלוט שחלטו ברותחין: **אפוי שבשלו.** כלומר אפוי אפילו הוא מבשלו לאחר אפייה אינו מחמיץ: **דלף.** מן הגג: **אינו בא לידי חימוץ.** שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמיץ: **טיף להדי טיף.** שנופלין טיפה אחר טיפה סמוך ותכף ואין שהות בינתים: **ותיקא.** מאכל קמח: **מישחא ומילחא.** בקימחא שרי דמי פירות אין מחמיצין: **לא לימחי אינש קדרא.** שמעבין תבשיל הקדירה על ידי שממחין קמח לתוכו ואפילו בקמחא דאבישונא שנתייבשה וניקלית בתנור כשהיא לחה עושין אותה קלי בתנור והרי היא כאפויה אפילו הכי לא ליעביד: **דילמא לא בשיל שפיר.** לא נעשית קלי כל צורכה בתנור ומחמצת בתבשיל וכשהוא טורפה בקערה היא מחמצת (ועוד) שאין דרך נתינתה לתוך תבשיל רותח: **לא ליחלוט.** ברותחין: תרי

אבל בירקות לא. דירקות ינקי טפי: **למימרא דירקות אלימא.** לינק טפי מזרעים דאיצטריך ליה למימר דלף ירקות מזרעין ממשה מיינן בערוגה של ששה: **כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אחת.** אפילו בשיעור הזה משום דינקי טפי והא דתנן זורעין בתוכה ממשה זרעונין בירקות קאמר דמזרעים כהלכתן: **מהו דתימא הני דמרור מין זרעים נינהו.** ולא יזרעו בערוגה אחת קמשמע לן רב דמין ירקות נינהו ומזרעים: **זרעים סלקא דעתך.** היכי תיסק אדעתין דזרעים נינהו והא כולהו תנאי ירקות קרי להו: **חזרת איצטריכא ליה.** לאשמועינן דמזרעת כשאר ירקות בערוגה עם ארבעה זרעונין: **להקשות.** קלח שלה נעשה עב: **מרחיבין לו.** מקום עד בית רובע שלא יזרעו אצלו מין אחר: **בית רובע.** מקום זריעת רובע הקב. חצי המשכן היה שיעור לבית מאתים וכל בית כור ובית מאה ובית רובע שבגמרא לפי אותו המשכן: **לא שנו.** דיבש יש לו טעם מרור אלא קלח דמתוך שהוא עב אינו מתייבש שיפסיד טעמו אבל עלין יבשין הרי הן כעפר בעלמא: **מכלל דרישא בעלין.** קא פסיק ותנא בהו בין לחים בין יבשים: **למוזין.** פלגלא"ו: **אלא של דבר זו'.** קתני מיה' בדר' מאיר יוצאין בהן ובקלחין שלהן בין לחין בין יבשין ומתני' נמי מדמכשר ביבשים רבי מאיר היא ושמע מינה בעלין נמי אכשר: **תרגומא.** להא דקתני בדר' מאיר יבשין אקלח קאמר: **השתא מצה.** דמעשר דידה דאורייתא ואיכא למיפסלה משום דאין לה היתר במושבות קאמר ר"ע דנפיק הואיל ואי מטמיא פריק לה ואית לה היתר: **מרור.** דמעשר ירק מדרבנן הוא ומדאורייתא אית ליה היתר במושבות מיבעיא: **לעין דאורייתא אקון.** ואין לו היתר במושבות ומרור איתקש למצה מה מצה בעינן נאכלת בכל מושבות אף מרור נמי בעינן יש לו היתר. ליטעמא אחרינא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור מדרבנן בפרק בתרא (דף קטו.) וזה שמעתי וקשיא לי בזמן הזה מי מסקי מעשר שני לירושלים ואי למאן דאמר[ר] קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא בהדיא איבעי ליה לפרושי בזמן הזה: **מצה ומרור.** הוקשו יחד וכי היכי דמצה יש עליה שם מעשר שני ולא נפיק ביה אף מרור נמי שיש עליה שם מעשר שני לא נפיק ביה: **מתני' חולטין.** ברותחין שאין מניחין אותו להחמיץ: **לא תשרה המורסן.** לשוף בה בשרה מפני שמחמיץ בשרייתו: **אבל שפה היא.** מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמיס טופחין על בשרה: **לא יעלוס.** לא יכוס: **גמ' האפוי.** לחם משנאפה כל מה ששוריהו במיס אינו מחמיץ: **אדמבשל ליה מחמע.** בעוד שהמיס פושרים קודם שירתיחו הוא מחמיץ. **ובדשדי ליה.** לתוך רותחין ליכא לאוקומה דהא בהדיא תני לה וחלוט שחלטו ברותחין: **אפוי שבשלו.** כלומר אפוי אפילו הוא מבשלו לאחר אפייה אינו מחמיץ: **דלף.** מן הגג: **אינו בא לידי חימוץ.** שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמיץ: **טיף להדי טיף.** שנופלין טיפה אחר טיפה סמוך ותכף ואין שהות בינתים: **ותיקא.** מאכל קמח: **מישחא ומילחא.** בקימחא שרי דמי פירות אין מחמיצין: **לא לימחי אינש קדרא.** שמעבין תבשיל הקדירה על ידי שממחין קמח לתוכו ואפילו בקמחא דאבישונא שנתייבשה וניקלית בתנור כשהיא לחה עושין אותה קלי בתנור והרי היא כאפויה אפילו הכי לא ליעביד: **דילמא לא בשיל שפיר.** לא נעשית קלי כל צורכה בתנור ומחמצת בתבשיל וכשהוא טורפה בקערה היא מחמצת (ועוד) שאין דרך נתינתה לתוך תבשיל רותח: **לא ליחלוט.** ברותחין: תרי

הגהות מהר"י לנדא

[ק] גמ' אמר רב פפא האפוי שבישלו וכו'. חסר בליווי עין משפט מר"י פ"ה מהלכות חמץ הלכה ג:

לעזי רש"י

פלצדא"ר [פלצידי"ש]. נובלים.

מוסף רש"י

זורעין בתוכה חמשה זרעונין. ולא הוי עירבוב שיש בה כדי להפריש ביניהם הפרש הראוי (שבת פד:). **ארבע על ארבע** רוחות הערוגה. ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן (שם). **ואחת באמצע.** גרעין אחד. ואע"פ שכל אלו הקרנות סמוכין זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' טפחים ויונקים זה מזה, אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירבוב, דהא אכלאים קפיד קרא, אבל ליעקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאוריתא כדתנן (כ"ב כו.) זה סומך לגדר מכאן וחד סומך לגדר מכאן ואע"ג דינקי מתחתי וכ"ש כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליעקה, כדתנן (שבת פה:) גבי רחב תור וגבי שבי שורות, והני יש כאן היכר גדול רוח זו זרועה לפון ודרום חו זרועה מזרח ומערב, אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות צריך הרחקה כדי ייעקה דאין שם היכר, ואי הוו מקרבי הוי עירבוב. והמפרש ד' גרעינין בד' הרוחות טועה, דאי ההרחקה משום ייעקה ט' זרעונין יש לזרוע בו, ד' בד' הקרנות ואחד בכל רוח ורוח באמצעו ואחד באמצע הערוגה ויש בין כל אחד ואחד ג' טפחים כשיעור ייעקה, טפח וממלא לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממלא עד סמוך לקרן ואפילו אין בין זרע שברוח זו לזרע שברוח זו ג' טפחים לא איכפת לן, דלענין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן כדפרישית (שבת פד:). **ויניח על גבי מכתו.** שהחטים הלעוסין יפה למכה (כתובות קג.). **דעביד טיף להדי טיף.** שמטפטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות (ע"ז ל:) דמיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מניחות להחמיץ (האורה ח"ב סי' לד).

מרור יוצאין בו. **בעי רמי מהו שיצא אדם במרור של מעשר שני אליבא דר' עקיבא.** ופשטה רבה כשם שיוצאין במצה שהיא מדאורייתא, כך יוצאין במרור שהוא מדרבנן. מתני' אין שורין את המורסן לתרנגולין אבל חולטין. ת"ר **דברים שאין באין לידי חימוץ**, אסיקנא כגון אפוי שבשלו וחלוט שחלטו ברותחין. **תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר** קמח שנפל לתוכו דלף, דעביד טיף טיף כנגד טיף טיף, אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ. **ותיקא** דהוא כגון שתיתא דעביד במישחא ומילחא בקמחא שרי, פירוש כי השמן מי פירות הוא ומי פירות אין מחמיצין. אבל במיא ומלחא וקמחא אסור. **לא נימחי אינש קדירה בקמחא דאבשונא**, דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוחא. **סנבוסך** נמי אסורה דהא לוותיקא דמי, דאמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והא איתמר ותיקא אסור, לא קשיא הא דחליט ליה במיא ומילתאוהא דחליט ליה במישחא ומילחא, במיא אסיר במישחא שרי. וכן מי שעורין שמרתיחין ומטילין לתוכן שעורין בין בהמעסה בין בהחלטה הכל אסור בזמן הזה, כך אמר רבינו גאון צ"ל. **הא דאמר רב יוסף לא נחלוט אינש תרתי חיטי בהדי הדדי כו'** אילו הן כגון קליות.

מרסי חיטי. גרעיני חיטין אלא חדא חדא חיטתא: **דילמא אחיא חדא ויתבה בציריא דחברתה.** בסדק של חברתה: **דיקולא דמיא.** רתיחת המים: **ציריא.** סדק כמו (ו) טייליא חריפא דמגלי זיקי דמסכת ע"ז (דף נ.): **אי הכי אפילו חדא.** שבולתא נמי לא ליחרוך: **דילמא נפקי.** מיא מחיטי דברישא חדא ובלעי חטים לאידך רישא: ס"ג **והדר ביה אביי דכל אגב מדלייהו לא מחמעי.** כל דרך נפילתם לא מחמעי: **אלא דאכישונא.** כל שמייבשין בתוכו קליות בתנור: **סחיפה שרי.** אם פיו כפוי למטה שיהו המים הנפלטין מן הקלי על ידי חוס האור זבין ויוצאין לחוץ שרי: **וזקיפא.** שיהא זוקף כדרכו אסור שהמים נפלטין וחוזרין ונבלעין. ומדאמר אביי סחיפה שרי משום דלייבי אבראי שמע מינה הדר ביה ממאי דאמר לעיל לא ליחרוך אינים תרתי שיבלי דהני נמי לייבי מיא ושרקי ונפלי ולא מיבלעי באידך: **נתבקעו.** מחמת הגיפוח שמחמת המים אסורות דודאי ממהרות להחמיץ: **שורן בחומץ.** אם רוחה שנופחות שורן בחומץ: **וחומץ לומתן.** אשטריינ"ב בלע"ז ואינו מניחן להחמיץ: **והן מתבקעות מאיליהן.** שאינן יכולות לעמוד מפני ריח היין: **בדורא דבי כר חשו.** בכפר של אותו האיש: **נתבקעו ממש.** כלומר דאין אסורות אלא נתבקעו ממש ואותן לא מבוקעות ממש היו והתירן: **אמר רבה** גרסינן: **בעל נפש.** חסיד[ו]: **הכי קאמר אפילו חיטי.** שהן קשין משעורין ואין ממהרין להחמיץ בעל נפש לא יאמרו אכל דלאו בעל נפש דלא (ז) מחמיר על נפשיה כולי האי: **דשרין.** קשים: **לאכא(ח).** רבה. הכי קרי ליה לשון רבנות: **מאן דלאיתי ליה לאכא יאכל לחם עיפושא.** כלומר לא תהא סולתן נקיה: **דהא בי רב הונא נפקי.** כולה רב נחמן אמר לה: **ורבא אמר אסור לנפוח.** לכולי עלמא: **דשיבן.** שחלקין הן: **והדראה.** קיבר: **של נברים טהורים.** לפי שאין מקפידין על סולתן לעשותן נקיה כל כך ולא לתתי לחיטי דילהו ומגלא שלא הוכשרו וקא קרי להו סולת אלמא אפשר לנקיה בלא לתיתה: **כפר דנפק.** רבא מבי מדרשא: **אמר.** רב פפא נלטער בעצמו מדוע לא נזכרתי להשיב לו מהא דאמר ר' ירמיה כו': **ואי לאו.** לתיתה דעכשיו בעי שימור שלא יחמיצו שימור למה לי: **לאו שימור הוא.** אי לא עבד ליה שימור מקמי הכי: **דאמר רב הונא** גרסינן: **בצקות של נברים.** שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו דהוא הוי סימן סידוק וסימן שיאור כדלקמן [מח:]: **שיאכל כזית מצה** משום דלא הוי לה שימור לשם מצה ואף על פי שאנו רואין שאין כאן חימוץ ומיהו למצה של מצוה שימור לשמה בעינן: **באחרונה.** (ד) היא מצות אכילתה שעת הפסח היא חובת אכילתה דכתיב קרא (שמות יב) על מצות ומרורים יאכלוהו ופסח נאכל על השובע כדתנן (לקמן דף קיט:) אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **בראשונה לא.** כלומר באכילה ראשונה שאכל מבצקות של נברים לא נפיק: הכי גרסינן **מאי טעמא דלא עבד לה שימור** ולא גרסינן **אי נימא.** דהא ודאי טעמא משום הכי הוא: **מאפייה ואילך.** משמע משמתקנה לאפייה כגון עריכתה וקיטוף שלה ונתינתה לתנור: **וממאי דילמא.** לעולם שימור דליסה שימור הוא ואע"ג דלא אילטריך שימור מקמי הכי והכא מאי טעמא לא נפיק משום דמשעת נתינת מים לקמח שזה דבר המחמצת הויא צריכה שימור וזו לא נעשה לה שימור מהמיא עידנא דנחית לתורת שימור דהיינו מנתינת מים: **ואפילו הכי.** דלא אשכח רבא סייעתא למילתיה לא הדר ביה ממאי דאמר בעינן שימור קודם ליסה: **מהפכי כיפי.** העמרין וקושרין את העמרים בימות הקציר: מנקטא

ס"ג ר"מ **בל שאילו מניחן על פי אבוב של קלאים והם מתבקעות.** פירוש כלי שבעלי קליות עושין בו קליות והוא מנוקב כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (מנחות דף סו.) מניחין בתוך אבוב של קלאים כדי (ח) שתגמור האור בכולו והם מתבקעות מכח האור וכן מצא ר"י בספר ישן בשם רבינו תם:

תרגומא אקמחים. תימה השתא אמאי תני סלתות ויש לומר דלגדלין קתני[א]: **כי מהפכיתו כיפי הפכיתו לשם מצה.** ואי"ת כיון דסבירא ליה דבעי שימור בשעת חיפוך אם כן היכי מוכח דמצה לצתות דילמא לאו מצוה היא אלא דצריך שימור מתחלתו ועד סופו ויש לומר דעיקר שימור כדי שלא תחמיץ וסבר רבא אי לאו שיש שימור מחמץ בשעה שהוא עדיין דגן כגון לתיתה לא היה מצריך שימור בשעת בי דרי מתחילת הדגון[ב]: תרי חיטי בהדי הדדי דילמא אזלא חדא ויתבה בציריא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי חימוץ ואמר אביי לא ליחרוך אינים תרי שבולי בהדי הדדי דילמא נפקי מיא מהאי ובלע אידך ואתיא לידי חימוץ אמר לי' רבא א"ה אפילו חדא נמי דילמא נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא [א]אלא אמר רבא מי פירות נינהו [ב]ומי פירות אינן מחמיצין והדר ביה אביי מההיא דכל אגב מדלייהו לא מחמצי דאמר אביי האי חצבא דאבישנ' סחיפה שרי זקיפא אסור רבא אמר אפילו לא זקיפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אינן מחמיצין ת"ר [ג]אין לותתין [ד]שעורין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ר' יוסי אומר שורן בחומץ וחומץ צומתן [ה]אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי א"ר חסדא אמר מר עוקבא [ו]לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן על פי בית והן נתבקעות מאיליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא בדורא דבי בר חשו נתבקעו ממש אמר רבה בעל נפש לא ילתות מאי איריא בעל נפש אפילו כולי עלמא נמי דהא תניא אין לותתין שעורין בפסח הכי קאמר [ז]בעל נפש אפי' חיטין דשרירי לא ילתות א"ל ר"נ מאן דציית ליה לאבא אכיל נהמא דעיפושא דהא בי רב הונא לתתי ובי רבא בר אבין לתתי ורבא אמר אסור ללתות אלא הא דתניא אין לותתין שעורין בפסח שעורין הוא דלא הא חיטי שרי לא מיבעי' קאמר לא מיבעיא חיטין כיון דאית ביה ציריא עיילי בהו מיא אבל שערי דשיעי אימא שפיר דמי קמ"ל הדר אמר רבא [ח]מותר ללתות [ט]דתניא יוצאין בפת נקיה והדראה ואי אפשר נקיה בלא לתיתה איתיביה רב פפא לרבא הקמחין והסלתות של נברים של כפרים טהורים ושל כרכין טמאין דכפרים מ"ט לאו משום דלא לתתי וקא קרי ליה סולת תרגומא אקמחא בתר דנפיק אמר מ"ט לא אימא ליה מהא [י]דאמר רבי זירא אמר רב ירמיה אמר שמואל חיטין של מנחות אין לותתין אותם וקא קרי להו סולת הדר אמר רבא מצוה ללתות שנאמר [1]ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתיתה שימור למאי אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא דאמר רב הונא בצקות של נברים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד בהו שימור ולעביד ליה שימור מאפייה ואילך אלא לאו שמע מינה שימור מעיקרא בעינן וממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור ואפ"ה לא הדר ביה רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה [יא]אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו בעינן מר בריה דרבינא מנקטא

א) [לעיל לה: מנחות מז:], ב) [לקמן מב.], ג) [לקמן מח.], ד) [סנהדרין ה:], ה) לעיל לז., ו) לעיל לז., ז) ס"א ידע שמיש החכל על נפשו, ח) ל"ל שתשלוט,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לייבי סדק כמו טייליא"ל. נ"ב לשון יון: (ב) ד"ה הכי קאמר וכו' דלאו בעל נפש לא מחמיר: (ג) ד"ה נאכא וד"ה מאן הל"ל: (ד) ד"ה בתחרונה מצות כל"ל ותיבת היא נמחק:

מוסף רש"י

צומתן. לשון חיבור והידוק (חולין נז.). בעל נפש. אדם כשר (חולין ג.) המושל בילכו ומתרחק מן העבירות (האורח ח"א סי' פד). מותר ללתות. לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חייבינן לחימוץ הואיל וכותשן מיד (סנהדרין ה:). ובלבד שיאכל כזית מצה. אחרת, באחרונה. משום דבמצת מצוה בעינן שמור לשם מצוה (קדושין עו.).

מוסף תוספות

א. הקמחים של כפרים טהורים והסלתות של נברים טמאים. תוס' שאנץ. ב. נ"מ. ותירצו דוודאי עיקר שימור היינו בגוונא דצריך שימור, ואי לאו לתיתה ולי"כא עיקר שימור, ודאי דלא צריך שימור קמי לישה כלל, אבל כיון דמצוה ללתות, משום ההוא, דהוי עיקר שימור, צריך ג"כ שימור מתחילת דגן. מי' הכ"ן.

רבינו חננאל

והא דאמר אביי לא ניחרוך אינש תרתי שבלי בהדי הדדי, לית הלכתא כותיה. אלא כרבא דאמר מי פירות אין מחמיצין. כן פירוש דשמועה חצבא דאבישונא שהן שיבלי דשערי רטיבתא, אמר אביי כשנותנין זה החצבא בתנור בימות הפסח ופיה למטה, כל זיעה שיוצא מאותן השעורים נשפכין בתנור, ואם לאו לא ישארו אותן המים היוצאין מהן מחמיצין. ולית הלכתא כאביי, וקיימא לן כל מי פירות אין מחמיצין. ת"ר **אין לותתין את השעורין בפסח.** ואם לתתן, נתבקעו אסורות, לא נתבקעו מותרות. ואמרינן לא נתבקעו ממש, אלא כל שמניחין על פי אבוב של קלאים והן מתבקעות וכן הלכתא. ור' יוסי דאמר שורן בחומץ מפני שהחומץ צומתן לית הלכתא כותיה, דהא בהדיא אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי. והא דעביד שמואל עובדא נתבקעו ממש לא סמכינן עליה. **אמר רבה בעל נפש,** כלומר המתרחק מריח עבירה ומדקדק הרבה על עצמו. לא ילתות אפילו חטין דשרירן, פירוש שרירן שהן חזקים מן השעורים, ולא אתי לידי חימוץ, הא לא ילתות כל שכן שעורים. אמר **רב נחמן** מאן דצאית ישראל בשמור, דגוי לאו בר שימור הוא, אבל ישראל דבר שימור הוא אם התחיל מתחלה להשמר אפילו שימור דלישה הוי שימור. אפילו הכי לא הדר ביה רבא, דאמר רבא להנהו דהוו מהפכי לגורן, והן העומרין. הפכו לשם מצה, כלומר הזהרו מהכשרת המים והפיכו להו למקום שאין בו הכשרת המים שיהיה שימור מתחילה לשמן לשם מצה.

תורה אור השלם

1. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְשָׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: שמות יב יז

לעזי רש"י

אשטריינ"ב [אישטריינ"ט]. סוגר.

רבינו חננאל (המשך)

לרבה אוכל פת מעופשת. פירוש כגון פת קיבר שאין בה סלת, [נ"א: כי בלא לתיתה אין יוצא סולת נקיה] ואמר רב נחמן לותת דהא בי רב הונא ובי רבה בר אבוה לתתי, ורבא אמר אסור ללתות. ומותבינן עליה אין לותתין את השעורים בפסח הא חטין שרי כו'. פי' צריא (כגון) הסדק שהוא באמצעה של חטה, אבל השעורים שיעי [ו]אין בהן סדק. **איכא דאמרי אמר רבא מותר ללתות,** דתניא יוצאין בפת נקיה והדראה, ואי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה, כלומר אם אין שורין את החטים לא תצא מהם סלת נקייה. ומותיב רב פפא מהא דתאני הקמחין והסלתות של גרים כרכים טמאים ושל כפרים טהורים, ש"מ מדקתני טהורין, מכלל דלא הוכשרו, וקרי להו סלתות, הנה הסלת בלא לתיתה. ודחי רבא האי דקתני של כפרים טהורין אקמחים בלבד ולא אסלתות. והא דאמר רבא אי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה, דחויה היא, דהא משמא דשמואל אמרו חטים של מנחות אין לותתין אותן. וקרי להו התורה סלת, הנה נמצאת סלת בלא לתיתה. **הדר אמר רבא מצוה ללתות,** דכתיב ושמרתם את המצות, ואין שמור אלא שמור דחטים בלתיתה, אבל שימור דלישה ליתיה שימור מדרב הונא, דאמר הבצקות של גרים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, ואי הוה שמור דלישה שמור היה עושה שימור לבצק של גוי ואינו צריך כזית אחר. ודחינן הני בצקות של גרים משום דלא אתחיל בהו

קסז א מיי' פ"ה מהל' מו"מ הלכה ד טוש"ע א"ח סי' תפג סעיף א:

קסח ב ג ד מיי' פ"ה מהלכות מלה הל' ו ז טוש"ע או"ח סימן תנג סעיף ה:

קסט ה מיי' שם הלכה ח ט טוש"ע או"ח סימן תנג סעיף ד: